

Управління культури Полтавської
обласної державної адміністрації
Полтавська обласна бібліотека
для юнацтва ім. Олеся Гончара

"Їх поріднив полтавський край"

Біобібліографічне досьє

Полтава – 2017

Упорядник: Радутна Олена Григорівна

"Їх поріднив полтавський край" : біобібліографічне досьє / упорядник О. Г. Радутна; Полтавська обласна бібліотека для юнацтва ім. Олесея Гончара. – Полтава, 2017. – 32 с.

Біобібліографічне досьє розповідає про життя та діяльність борця Івана Піддубного, педагога Антона Макаренка та оперного співака Івана Козловського.

Хронологічні рамки відбору періодичних видань – 15 років. Матеріал не є вичерпним. Видання адресоване бібліотекарям, вчителям, краєзнавцям, студентам, учням-старшокласникам та широкому загалу.

Обласна бібліотека для юнацтва ім. Олесея Гончара, 2017

Передмова

*Дала ти багато талантів величних,
Людьми і природою створених див.
Тут лунав Козловського тенор ліричний,
Іван Котляревський колись тут ходив...*

С. Петрашенко

Багато в Україні є мальовничих та дивовижних куточків природи, які полонять своєю красою серця багатьох людей. Полтавщина є унікальною, чарівною частиною України. Край, який прославлений піснями й легендами, історією і красою, гарними людьми і прекрасними краєвидами природи.

Відомо, що полтавська земля народила Україні Марусю Чурай і Григорія Сковороду, Івана Котляревського і Миколу Гоголя та багатьох інших талановитих людей, які оспівали й прославили рідний край. Саме наш край привертав багатьох відомих людей України, які потім жили і творили в полтавському краї, які просто відвідували його чи деякий час працювали на цій землі. У різні часи творили й примножували славу полтавської землі В. Вернадський, В. Вавилов, М. Скліфосовський, Т. Шевченко, В. Сухомлинський.

В бібліографічному досьє підібрані історії життя відомих людей І. Козловського, І. Піддубного, А. Макаренка. Оперний співак, борець, педагог... Вони пройшли випробування грошима, славою, бідністю. В кожного з них своя доля і свій непростий шлях до визнання, а іноді – навіть тернистий. І які б життєві обставини не склалися, їхні таланти не пропали. Бо служили вони своїй країні, своєму українському народу. А ще їх об'єднує зв'язок з нашим полтавським краєм.

Іван Козловський – видатний український співак, народний артист СРСР, лауреат двох Сталінських премій та Державної премії УРСР ім. Т. Г. Шевченка. Мав надзвичайно красивий голос світлого сріблястого тембру, широкого діапазону з вільним верхнім регістром. Висока художня і технічна майстерність, безустанні творчі пошуки – такі були характерні риси співака.

Іван Піддубний – український борець, впродовж 40 років провів близько двох тисяч боїв, абсолютну більшість з них виграв. Відрізнявся від інших борців блискавичним орієнтуванням, чудовою координацією своїх рухів, йому легко давалися складні комбінації прийомів. Виступив у 100 містах Російської імперії і 50 зарубіжних країнах.

Антон Макаренко – радянський педагог і письменник, один із засновників радянської системи дитячо-підліткового виховання, який вніс вагомий вклад у розвиток теорії і методики виховання безпритульних дітей. А. Макаренко один з чотирьох педагогів, що визначили спосіб педагогічного мислення в ХХ столітті.

Вони – наші славні земляки. Своїм народженням, діяльністю, творчістю прославили Полтавщину далеко за її межами.

Піддубний Іван Максимович (08.10. 1871 - 08.08.1949)

*"Ще за життя Іван Піддубний став легендою килима,
а з давнини сьогоднішнього дня його шлях
здається ще легендарнішим".*

І. Богдан

*"Все своє життя я віддав тому,
щоб підтримувати спортивну честь
своєї Батьківщини,
яку любив більше всього на світі".*

І. М. Піддубний

У кожній країні бувають свої національні герої, якими пишається народ. В Україні народилося безліч прославлених спортсменів, але деякі імена горять особливо яскраво, змушуючи вірити, що на цій землі існують справжні надлюди. Є особистості, до досвіду життя яких люди повертаються з покоління в покоління цим нібито завчається урок, без якого майбутнє народу не буде повноцінним. Такою особистістю, безперечно, є і самородок Іван Піддубний.

Ім'я Івана Максимовича Піддубного на початку минулого століття тривалий час не сходило зі сторінок європейських і російських газет, а журналісти надали йому нечуваний титул – "Чемпіон чемпіонів". Йому не було рівних. На чемпіонатах світу із класичної боротьби серед професіоналів він перемагав п'ять разів. За 40 років спортивної кар'єри Піддубний не програв жодної першості і став символом майстерності й сили! Його знали всі: "від двірника до царя". Ім'я Піддубного було в усіх на вустах.

Іван Піддубний народився 8 жовтня 1871 році в селі Красенівка Полтавської губернії, у родині селянина Максима Піддубного, козацький рід якого славився великою силою. Іван також дістав від предків великий зріст і витривалість, а по лінії матері, яка гарно співала, – тонкий музичний слух і в дитинстві по неділях і святках співав у церковному хорі. Мати Івана Піддубного, Ганна Данилівна, походила зі старовинної козацької родини Науменків, рід яких славився своїм довголіттям. Кажуть, дід Івана по лінії матері, колишній солдат, відслуживши

в армії 25 років, дожив до 120 років.

Гімназій та університетів Іван не закінчував. *"Найми – оце була наша школа, наші університети, інститути. Спочатку пасли гусей, потім корів. А як тільки дотягнулись до волових рогів – налигач в руки, і за погонича".* Єдиним багатством, що дісталось у спадок народженому в багатодітній сім'ї Піддубних первісткові Івану, стало богатирське здоров'я та ще з дитинства прищеплені українські чесноти – працелюбство, щирість, любов до рідного краю та висока моральність. Завдяки цим рисам характеру Іван Піддубний не раз гідно витримував екзамен на право називатися Людиною та Українцем, залишаючись

вірним собі у ситуаціях, коли доводилося робити вибір.

Дитинство і юність майбутнього чемпіона пройшло в рідних місцях, де він прожив до 21 року. Це була багатодітна сім'я, Іван був найстаршим. Але крім нього було ще шестеро дітей: три брати і три сестри. І батьки, і діти були фізично дуже сильними і здоровими. Максим Іванович, батько сімейства, був здоровою людиною і володів величезною фізичною силою. Справжній богатир, якого порівнювали з Геркулесом.

Сам Іван казав, що знав тільки одну людину сильнішу за нього – свого батька, Максима. Його батько зупиняв воза, взявшись за колесо, і за роги клав на землю дорослого бика. Іван розповідав, що одного разу, щоб витягнути навантажений зерном віз з броду, йому з батьком довелося розпрягти волів і самим зробити за них їхню роботу. Таким же сильним ріс і старший син – Іван. Йому було ще 15 років, а він уже брав участь у боротьбі на поясах і не боявся схопитися з батьком. Сім'я жила небагато, землі було мало, з 12 років Іван був наймитом.

Особисте життя Івана Піддубного не складалася з самого початку. В юності створити сім'ю у нього не вийшло з-за того, що дівчина, яку він покохав, Оленка Витяк, була дочкою багатія, у якого Іван працював пастухом. Батько Оленки навіть чути не хотів про можливість поріднитися з бідними односельцями. Незважаючи на те, що любов молодих людей була взаємною, ослухатися батьків вони не могли.

Розсерджений через таке рішення, Іван поїхав до Севастополя, і з 1893 року працював там по 14 годин портовим вантажником, один вихідний це неділя, який проводив не в трактирах чи пивних, а в колі своїх нових друзів – курсантів морехідних класів А. Преображенського і В. Васильєва. Саме вони вперше познайомили Івана Піддубного з азами борцівської науки. Він хотів заробити побільше, повернутися, розширити ділянку і взяти-таки Оленку в дружини. Однак життя склалося інакше.

"Іван-Великий" – незабаром заговорили про хлопця небаченої сили, якому під міць будь-який вантаж. Але Піддубний завжди казав: *"Мало від природи вимахати бугаєм, потрібно вміти свою силу організувати, спрямовуючи її у потрібне русло"*, тому й почав самостійно займатися гімнастичними вправами – гирьовим спортом, згодом з успіхом оволодів технікою важкої атлетики.

Попрацювавши два роки, Піддубний переїхав у Феодосію. Тут він влаштувався робітником у фірму "Лівас". У цей період життя Іван починає серйозно займатися фізичними вправами. Вранці він бігає, робить зарядку. Постійно займається з гантелями, піднімає гирі.

Молоді роки життя Івана Піддубного тісно пов'язані з роботою в цирку. У 1896 році до Феодосії приїхав з гастролями цирк Безкоровайного. Іван відвідав одне подання і після цього ходив туди кожен вечір. Особливо його цікавив виступ, в якому атлети виконували різні трюки: піднімали гирі та штанги, ламали підкови, гнули прuti з товстого металу. Коли наприкінці виступу атлети пропонували бажаним повторити їх трюки за винагороду, Іван Піддубний вирішив випробувати себе і вийшов на арену. Перша спроба не увінчалася успіхом. Але Піддубний Іван – борець на поясах, і він зумів перемогти майже всіх супротивників. Тільки одного не подужав – величезного гіганта Петра Янковського. Після такого подання надійшло запрошення попрацювати в цирку атлетом. З тих пір прийшло захоплення цирковим мистецтвом.

Потім він влаштувався в феодосійський цирк, де познайомився з угоркою Емілією і захопився нею. Та попри чисельні перемоги в спорті, особисте життя в Піддубного довго не складалося: вона проміняла його на заможного купця.

Але навіть після розставання Іван Піддубний не покинув цирк, йому подобалась увага публіки. На його виступи приходили натовпи – не кожен день побачиш, як людина піднімає на своїх плечах телеграфний стовп, на кожному кінці якого сидять по 10 осіб.

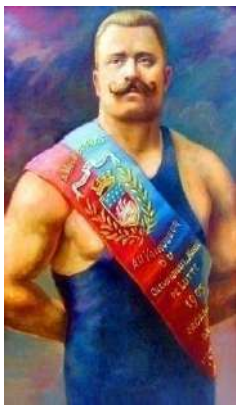
Але найулюбленішою розвагою публіки була боротьба. Іван не програв жодного разу. Одного разу публіка так завелася, що його – 114-кілограмового велетня – винесла із залу на руках. Йому подобався цирк, та й гроші заробляв не малі.

У Севастополі працював цирк Труцци, куди і вирушив 1897 р. Піддубний. Його взяли на роботу в труп борців під керівництвом Георга Луріха. Через якийсь проміжок часу – працює в цирку Нікітіна. А вже з 1903 року почалися серйозні заняття французькою боротьбою. З цієї пори змінилося життя Івана Піддубного: він став переможцем всіх чемпіонатів, які проводилися в країні.

У Києві був створений клуб атлетів, який заклали лікарі Е. Гарнич-Гарницький і О. Купрін. У цьому клубі і проводив свої тренування Піддубний, борець за покликанням. За спостереженнями лікаря клубу, здатність атлета полягає в тому, що він здатний розвинути таку сильну енергію в потрібний момент, яка подібна вибуху. У важкі і небезпечні моменти боротьби він не відчував розгубленості, не втрачав куражу. Піддубний був розумним і артистичним атлетом, який дуже подобався публіці. До 1903 р. Піддубний Іван Максимович став професійним борцем на поясах, про який знали вже в Києві, Одесі, Тбілісі, Казані.

Працюючи в Київському цирку, атлет полюбив гімнастку Машу Дозмарову, яка виступала під куполом цирку. Вона була його протилежністю: невеликого зросту тендітна дівчина, яка відрізнялася гнучкістю і безстрашністю. Працювала вона на трапеції без страховки. Іван стежив за її виступом і холодів від жаху, бачачи, якому ризику вона піддається. Він доглядав за нею, і це не залишилося непоміченим: Маша теж закохалася в богатиря. Вони стали нареченим і нареченою. І навіть призначили день весілля. Смілива людина Іван не боявся нічого на світі, тільки не міг дивитися на виступи Маші. Він так переживав і боявся за неї, що у нього боліло серце. Відбувався черговий виступ. Маша під музику виконувала свій номер. Коли настав найстрашніший момент, зазвучала барабанна дріб. Коли пролунав глухий звук, Іван вискочив на арену. Маша лежала на арені, і вона була мертва. Переживаючи страшну подію, Піддубний йде з цирку. Це відвернуло Івана від арени на довгі роки. Замкнувшись у собі, Іван нікого не хотів бачити, ні з ким розмовляти. Він не знав, як бути далі: повернутися додому або відправитися в Севастополь і працювати вантажником. Коли душевна біль стихла, Івану прийшло запрошення на участь у Чемпіонаті світу у Франції.

Він виглядав справжнім богатирем: зріст Івана Піддубного становив 185 см. Об'єм грудей – 130 см, біцепса – 45 см. На ті часи ці показники були дуже значними. На запрошення Г. І. Рібон'єра Піддубний увійшов в Петербурзьке атлетичне товариство і став серйозно займатися французькою боротьбою. Під керівництвом тренера Ежена де Парі протягом трьох місяців йшла підготовка спортсмена. І ось богатир їде в Париж, де в "Казино де Парі" проходив чемпіонат.

Іван Піддубний, борець від Бога, здобув вже одинадцять перемог, коли підійшла черга помірятися силою з чемпіоном Парижа Раулем де Буше. Це був молодий чоловік, але теж дуже сильний фізично. Різниця у віці була істотна: противнику – 20 років, Піддубному – 35 років. Але він відчував під час сутички, що переможе француза. Через невеликий проміжок часу суперник став покриватися потом і просто вислизав з рук російського богатиря. Секрет розкрився: виявилось, що перед початком бою Рауля змастили прованським маслом. Але це було заборонено за правилами змагань. Боротьба була зупинена на вимогу Піддубного: він подав протест суддям. Щодо їх вирішення французького спортсмена через кожні п'ять хвилин витирали рушником, але він все одно потів. Після закінчення бою перемога була

присуджена Раулю де Буше. Судді обґрунтували своє рішення тим, що спортсмен дуже вміло уникав захоплення суперника. Піддубний Іван Максимович вирішив обов'язково взяти реванш.

Його переможний хід продовжився в Москві, де проходив чемпіонат. Піддубний переміг тут всіх учасників: Шемякіна, Луріха, Янковського. За це він отримує гідний перший приз. Далі – поїздка по провінціях, де проходять аншлаги в цирку: причина – це Іван Піддубний. Вага, що він зміг підняти без усякої підготовки – 120 кг. У цирку Чинізеллі в 1904 році проводився міжнародний чемпіонат з французької боротьби. Для участі в ньому приїхало багато відомих борців, в їх числі і Рауль де Буше. Цілий місяць тривав міжнародний чемпіонат. Вся знать Петербурга сиділа в перших рядах цирку. У російського спортсмена не було жодної поразки. Нарешті підійшла черга битви з Раулем. Іван Піддубний, силач, змінив в цей раз свою методику і просто вимотав француза. Рауль визнав свою поразку. Звичайно, перший приз дістався спортсмену. Разом з призом він отримав і грошовий еквівалент – 55 тисяч рублів.

Але перемоги не туманили голову спортсмену, і він продовжував тренуватися, жив по режиму. Щоранку – зарядка, гірі, обливання холодною водою. Він щодня гуляв з металевою палицею на свіжому повітрі. Ним ніколи не володіли погані звички, такі як куріння і алкоголь. Іван Піддубний, фотографії якого демонструють це, зберіг надовго своє багатирське здоров'я і прекрасно виглядав.

І ось знову Париж, і знову найсильніші борці всіх країн світу. Іван Піддубний, біографія якого насичена чемпіонатами і перемогами, відправляється в столицю Франції в 1905 році. Йому запропонували взяти участь у міжнародних змаганнях на звання чемпіона світу з французької (або класичної, греко-римської боротьби). Тяжкі умови чемпіонату (боротьба до першої поразки), участь у ньому першокласних борців зі світовими іменами викликали у Піддубного сумнів. Але хвилину вагання одразу ж зникла, щойно Іван пригадав слова свого батька: *"Козацька честь і гордість, Іване, понад усе. І втратити цю честь через боягузтво – найганебніша річ. Сміливість і хоробрість для козака – рідні сестри"*.

І тут силач перемагає всіх, навіть відомого на той час Залізного Несе – данського чемпіона Несе Педерсена. За чемпіонат Піддубний отримує звання чемпіона світу і премію в розмірі 10 000 франків. Далі його чекають гастролі по різних країнах світу. Відбулися поїздки до Німеччини, в Італію, Туніс, Алжир, Німеччину. Усюди Піддубний займає перші місця і отримує перші призи. Ці роки життя Івана Піддубного настільки насичені, адже всюди його чекають перемоги і призи, він отримав титул "Чемпіон чемпіонів". У

Відні був удостоєний звання чемпіона в 1907 році в четвертий раз. Переможний хід по Європі. Всі роки, що пішли за цим періодом, були справжнім переможним ходом Піддубного. 1908 рік – перемога в Парижі на чемпіонаті світу, 1909 – шоста перемога в Німеччині.

В першу чергу це безкомпромісний характер чемпіона. Він був негідний. Не погоджувався битися за пропонувані сценарієм. Честь для таких спортсменів, як Іван Піддубний, Іван Заїкін, Микола Вахтуров, Іван Шемякін, важливіше грошей.

Але, проводячи багато часу в роз'їздах, Іван Максимович мріяв про свій дім і сім'ю. Настав період, коли Іван Піддубний вирішив, що пора залишити спортивну кар'єру. Це трапилося в 1910 році. Попрощавшись з ареною цирку, він одружився на актрисі Антоніні Квітко-Фоменко і разом з нею повернувся в

Красенівку. Для початку спортсмен вирішив купити собі землю. Недалеко від свого села

придбав собі 130 га землі. Своім рідним він купив наділи, собі побудував садибу, два млини, купив красиву коляску. Але чемпіон світу і справжній професіонал Піддубний не зміг стати хорошим поміщиком. Він був малограмотний, погано вмів писати, розділових знаків не визнавав. Для Івана Піддубного це було надто складно, набагато легше перемогти в чесній боротьбі, чим займатися господарством.

Всього три роки займався господарством Піддубний. Сім'я, для якої він так старався, не змогла зберегти все, що він їй дав: млин спалив молодший брат, другий млин продали, щоб віддати борги. Конкуренти в особі Рабиновича і Зархи в цьому "бою" перемогли великого спортсмена.

В 1913 році знову ступив на борцівський килим. Про нього знову заговорили із захватом. Хоч він і втратив форму в плані техніки, до програшів справа не доходила, а от нічий траплялися. Одного разу власник цирку сказав борцю, що рано чи пізно той програє. І запропонував не чекати цієї події, мовляв, *"ляжеш завтра під суперника, отримаєш 3000 рублів"*. Іван погодився. І на самому початку бою, ще до торкання, просто взяв і впав на спину. Глядачі сильно розлютились, розлютився і власник цирку. На що Іван відповів: *"Падати теж вміти треба, я ж не навчився"*. Біографи відзначають, що він завжди переходив на українську мову, коли клеїв дурня. Навіть коли Російська Імперія була обійнята полум'ям революції 1917 року, Іван продовжував гастролювати з циркум.

Були й небезпечні інциденти. У Керчі на Піддубного накинулися голодні офіцери зі словами *"Роз'їв морду, мужва"*. Перемігши озлоблених військових, йому довелося рятуватися з міста втечею, а в Бердянську потрапив у полон до анархістові Нестору Махно, перемігши його кращих бійців. І бути б біди через озлоблених *"махновців"*, але в місто увірвалися *"червоні"*. Паралельно *"червоні"* шукали якогось Івана Максимовича Поддубова, відповідального за єврейські погроми, а схопили спортсмена, але, на щастя, помилку виявили до вироку.

Біда не приходять одна. З голодом прийшла і невірність – дружина втекла від Івана, вкравши навіть два пуди золотих медалей з собою. Всього через півроку вона надіслала листа, що помилилася і на колінах пройде весь шлях додому, до нього в молитвах прощення. Іван навіть писати відповіді не став.

Нарешті в країні почав встановлюватися якийсь порядок, і керівництво прийшло до

висновку, що арена цирку може служити прекрасним місцем революційної агітації, пропаганди. І в 1922 році Іван Піддубний продовжив свою роботу в Московському цирку. Будучи на гастролях у Ростові-на-Дону, Іван Максимович зустрів Марію Семенівну, на якій і одружився. І навіть обвінчався у церкві. Іван Піддубний, фото якого облетіли весь світ, став навіть виглядати молодше. Але тепер у нього з'явилися проблеми з грошима. Тому треба було гастролювати, якомога більше брати участь у різних чемпіонатах. У період НЕПу він потрапив до Німеччини. Тут теж

здобув безліч перемог, незважаючи на те, що був набагато старший за своїх суперників. Потім він відправився в Америку – це був 1925 рік.

В Америці він почав вивчати вільну боротьбу. Потренувавшись протягом місяця, Іван Піддубний був повністю готовий до сутичок. Близькуче проводячи зустрічі з відомими борцями, він збирав повні зали і був навіть проголошений *"чемпіоном Америки"*. Рівних йому за силою і майстерністю не буде і тут. Більше того, 56-річний спортсмен навіть стане переможцем міжнародного конкурсу чоловічої краси! Але й тут не обійшлося без проблем: його змушували залишитися в цій країні.

Та душа його сповнена тугою за батьківщиною, куди без долара за душею він нарешті повертається. Адже лукаві організатори американського турне, прагнучи зберегти за собою "золоту жилу", якою виявився Іван Піддубний, уклали контракт так, що зароблені гроші з банку міг отримати лише громадянин США. Однак і цього разу, роблячи вибір вже не між життям і смертю, а поверненням в Україну і півмільйоном доларів, Іван Піддубний знову підтверджує право називатись найшляхетнішим борцем світу.

По поверненню в 1927 році, де його зустріли як героя. Іван говорив, що йому там не сподобалося: боротися, мовляв, не вміють, за вуса хапають, дряпаються, б'ють по обличчю, а на трибунах суцільний свист, сміття, бійки. Піддубний з дружиною і пасинком переїхав до міста Єйськ на березі Азовського моря, купив будинок і прожив там до кінця своїх днів.

Дружина все життя тримала могутнього Піддубного в їжаківих рукавицях, нерідко покрикуючи: *"Це тобі не з французженками розважатися..."* Кажуть, що за цією фразою ховалася таємниця, чому борець не міг мати дітей. За відмову продовжити гастролі американський імпресаріо підсунув йому хвору сифілісом красуню.

Повернення видатного атлета на батьківщину виявилось невеселим: всіх його родичів у дорогій серцю Красенівці вже оголосили куркулями. Найважче було усвідомлювати, що ті кілька десятин землі, за які цілі сім'ї прирікали на смерть, колись подарував саме він – Іван Піддубний. Більше ніколи до рідного села він вже не приїжджав. Напевно, це було навіть на краще, бо мовчки дивитись, як гине Україна від голодомору і сталінського терору Іван Піддубний навряд чи зміг би.

Не стерпів він тоді, коли вже у російському місті Єйську Івану Максимовичу видали паспорт із прізвищем "Поддубный" і національністю "русский". Акуратно виправивши на "Піддубний" і "українець", ушлавлений ветеран подався в місцеве управління НКВС за новим, "правильним" документом. Додому він повернувся через два тижні під конвоєм. Втім, Піддубному ще пощастило, бо, судячи з кількох обшуків будинку і вимог добровільно видати зароблені в США долари, старий мав усі шанси стати "ворогом народу".

Він продовжує і далі свої виступи. Його циркове життя тривало до початку війни 1941 року. Йому було в цю пору майже 70 років. У 1939 році Івану Піддубному було вручено орден Трудового Червоного Прапора в Кремлі. Так уряд оцінив його внесок у розвиток спорту. Крім того, він став заслуженим артистом РРФСР.

Німецька окупація, його біографія, зріст, вага і всесвітня слава якого вселяли повагу навіть німецьким загарбникам, відмовився від евакуації і продовжував жити зі своєю дружиною в Єйську. Він ніколи не знімав свій орден, навіть при німцях. Піддубний міркував, відкриваючи при німцях більярдну: "А що втрачати? Пасинка борця в перші дні війни вбили, дружина журиться день і ніч, в політику я не лізу". Щоб якось заробити на життя, він став працювати в більярдній. Спортсмену слід було добувати харчування, адже тренування він ніколи не припиняв. Коли окупація була знята, Іван Піддубний знову вирушив на гастролі. Заслуженого майстра спорту СРСР чемпіону присвоїли тільки в 1945 році. Іван Піддубний вітає чемпіона СРСР 1946 року Михайла Климачева, в подальшому заслуженого тренера СРСР.

Голод, який не обійшов стороною і його самого, остаточно підкосив здоров'я Івана. Він осідав на очах, а після перелому стегна вимушена нерухомість стала для нього вироком.

Помер Іван Максимович Піддубний від інфаркту 8 серпня 1949 року у віці 77 років. Грошей у Марії ледве вистачило на табличку для покійного чоловіка, а місцева влада побоювалась влаштувати пишні похорони. Справжній шум підняли американці: *"Та як ви смієте так поводитися з Чемпіоном чемпіонів?!"* Після цього встановили пам'ятник борцю в міському сквері, а на ньому гравірування: *"Російський богатир Іван Максимович Піддубний. Заслужений майстер спорту. Чемпіон світу з боротьби. 1871-1949 рр."*

На батьківщині Піддубному встановлений мармуровий бюст "Чемпіону чемпіонів", розташовані музей і спортивна школа його імені. Крім музею, у селі, неподалік від того місця, де стояла батьківська хата Івана Максимовича Піддубного, є криниця. За переказами старожилів, з неї він пив цілющу воду. Бажаючих "покуштувати водиці з богатирської криниці" завжди багато, бо вона така ж чиста та прозора, яким було й життя чемпіона чемпіонів. Жива вода... Жива пам'ять!

Про нього знято кілька художніх і документальних фільмів. З 1962 року в нашій країні щорічно проводяться міжнародні змагання з класичної боротьби на приз імені І. М. Піддубного.

На запитання, хто була його найбільшим коханням, Піддубний відповідав: *"Україна, звісно, а то як інакше?"*. Свої перемоги в спорті він пояснював так: *"Виходячи на сцену, я молився за Україну. Тому й перемагав!"*.

Іван Максимович Піддубний переміг і смерть, залишившись в пам'яті людей видатним атлетом. Він вічний тому, що все своє життя присвятив возвеличенню сили, могутності, непідкупності та честі свого козацького роду, своєї Землі, матері – Україні, яка дала йому силу і насагу. І донині в Україні, коли говорять про людей великої сили, кажуть: *"Він – як Піддубний"*.

Література:

140-річний ювілей Івана Піддубного // Полтавська Думка. – 2011. – 6 жовт. – С. 2.

Барська Г. Чемпіон чемпіонів : [видатний борець І. М. Піддубний] / Г. Барська // Спортивний літопис Полтавщини: сторінки історії, славетні імена. Матеріали І науково-практичної конференції 23 берез. 2007 року. Зб. наук. ст. – Полтава, 2007. – С. 20-27.

Боліла А. "Виходячи на килим, я молився за Україну, тому і перемагав..." : до 140-річчя від дня народження І. М. Піддубного (1871-1949) / А. Боліла // Календар знаменних і пам'ятних дат. – К., 2011. – № 4. – С. 36-44.

Васільєв В. Досягнення спортивного руху на Полтавщині / В. Васільєв // Антологія краєзнавства Полтавщини. – Полтава, 2005. – С. 290-293.

Джувага В. Міцний, як дуб, українець Піддубний / В. Джувага // Полтавський вісник. – 2008. – 7 листоп. – С. 5.

Дорошенко А. Легендарний богатир : [145 років з дня народження відомого борця-важковаговика Івана Максимовича Піддубного] / А. Дорошенко // Зоря Полтавщини. – 2016. – 5 лют. – С. 10.

Іван Піддубний (1871-1949 рр.) // 100 великих українців. – К., 2010. – С. 314-317.

Левенштейн І. Чемпіон чемпіонів : українцеві Іванові Піддубному не було рівних на борецькому килимі : [нар. в с. Красенівка Полтавської губ. (1871-1949)] / І. Левенштейн // Вечірня Полтава. – 2011. – 23 лют. – С. 10.

Міняйло Г. Чемпіон чемпіонів : [І. Піддубний] / Г. Міняйло // Вітчизна. – 2006. – № 5-6. – С. 92-115.

Ніколенко Є. Борець і патріот Іван Піддубний / Є. Ніколенко // Зоря Полтавщини. – 2009. – 27 жовт. – С. 6.

На запитання про найбільше кохання Піддубний завжди відповідав: "Україна, звісно, а як же?" // Вечірня Полтава. – 2012. – 10 жовт. – С. 9.

Петровський В. В. Солодкі захоплення педагога-чекіста (А. Макаренко) / В. В. Петровський // Історія України: заборонені кохання: Особистості. Долі. Почуття / В. В. Петровський. – Харків, 2010. – С. 258–261.

Радченко С. Богатир і мрійник : [145 років від дня народження борця-важковаговика Івана Піддубного] / С. Радченко // Зоря Полтавщини. – 2016. – 25 жовт. – С. 3.

Черчатий І. 24 грудня 2011 року легендарному сину землі полтавської "Чемпіону чемпіонів" Івану Піддубному в російському місті Єйськ урочисто відкрили пам'ятник / І. Черчатий // Полтавська Думка. – 2012. – 5 січ. – С. 15.

Козловський Іван Семенович (24.03.1900-24.12.1993)

*Іван Козловський – це таке явище в музиці,
яке з'являється в сотні років один раз.*

Г. Кржижановський

"Епохою в нашому мистецтві" назвав Козловського Олесь Гончар. Чарівник співу, прославлений артист, корифей оперної сцени, неповторний виконавець українських народних пісень. Природа щедро обдарувала чудовим голосом, вродою, великим акторським хистом, і творчим довголіттям.

Іван Семенович Козловський народився 24 березня 1900 р. в селі Мар'янівка Васильківського району Київської області. Від батька свого, Семена Йосиповича, успадкував він ставлення до музики як до одного з головних життєвих чинників. Не знаючи нот, Козловський-старший на слух грав на віденській гармоніці, траплялося хлопчикові почути і спів матері, Ганни Герасимівни.

У п'ять років Іванко вже був визнаним співаком у своєму селі. Вся Мар'янівка замилювалася його дзвінкоголосим співом і потай заздрила Козловським, коли на весільних застіллях над імпровізованим хором бринів дзвіночком голосок їхнього Івасика.

Бо мати і батько завжди брали його з собою. І звичайно ж, найулюбленішими уроками Іванка в школі були спів і література.

У 8 років хлопчика прийняли співаком у Михайлівський Златоверхий монастир, де існувала своєрідна музична школа. Прожив у монастирі майже десятиліття.

У 1917-19 рр. навчався в Київському музично-драматичному інституті ім. М. Лисенка, співав у професійних хорових колективах, у тому числі був солістом у хорі О. Кошиця. Театральні навички здобував у спілкуванні з корифеями українського театру, виступаючи в спектаклях з М. Заньковецькою, П. Саксаганським, І. Мар'яненком як співак і драматичний актор.

Старший брат Федір відіграв у житті Івана далеко не останню, навіть визначальну роль. Саме Федір, який у 1918 році співав у хорі Кошиця і в театрі Садовського, вперше привів Івана в театр і познайомив з Марією Заньковецькою.

Під впливом брата Іван, який на той час навчався в Музично-драматичному інституті імені Лисенка, вирішив для себе: *"Ні, моя доля не в семінарії, а в театрі"*. Основним аргументом цього рішення була Марія Заньковецька, українська драма у її виконанні. Коли видатна акторка вперше послухала, як Іван співав на сцені Університету Шевченка пісню "Ой у полі озерце", вона заплакала. Між іншим, на шлях співака і музиканта благословив Івана Козловського і сам Микола Лисенко. Якимось він гуляв Голосіївським лісом і почув, як десь у гущавині хлопчик співає "Ой ходила дівчина бережком, загаяла селезня батожком...". Лисенко підійшов ближче і бачить: стоїть такий собі хлопчина і дивиться на нього злякано. Маєстро і каже: *"Не батожком, хлопче, а батіжком. Українське слово святе на хресті було розп'яте. Не травлуй його, не каліч. Це гріх великий. А ти будеш знаменитим"*.

Лише два роки тривали заняття з Оленою Муравйовою, коли її "Ванечка" (як вона його ласкаво називала) з відзнакою завершив своє навчання в Київському музично-драматичному інституті Миколи Лисенка.

У 1919 році перебуваючи на військовій службі (пішов служити добровольцем і був направлений в інженерні війська) переїхав до Полтави.

Тут він навчається в музичних класах Феофанії Базилевич, де його першою вчителькою стає талановитий вихователь вокалістів Марія Денисенко. Іван Козловський тоді ж починає співати в Полтавській хоровій капелі ім. Т. Шевченка під орудою відомого хорового диригента, композитора і педагога Федора Попадича, спілкується з засновником знаменитого "Жінхорансу", видатним композитором, хореографом, етнографом Василем Верховинцем, співає у квартеті під керівництвом майбутнього керівника Державного академічного російського хору СРСР, редактора Московської консерваторії, народного артиста СРСР Олександра Свешникова, на той час диригента хорів Полтавського музичного училища та оперного театру. Місцем театрального дебюту Івана Козловського у Полтаві стала сцена першої Української народної радянської трупи Першого радянського театру ім. М. Гоголя, де він виконує роль Петра у "Наталці Полтавці" І. Котляревського та Хоми Брута у "Вії" М. Старицького за М. Гоголем.

У 1919 році створюється Полтавський оперний театр, у його виставах бере участь до 1923 року Іван Козловський. На Полтавській оперній сцені його дебют відбувся в опері Ш. Гуно "Фауст", де молодий співак виконав партію Фауста. Учасник цього спектаклю – відомий співак Платон Цесевич пророчив молодому співаку блискуче майбутнє. Слова ці виявилися пророчими. Видатний співак опанував тут також тенорові ролі в операх "Травіата", "Ріголетто", "Севільський цирульник", "Галька", "Дубровський", "Борис Годунов", "Запорожець за Дунаєм", "Катерина", "Утоплена".

Перебуваючи у Полтаві, Іван Семенович брав участь у шефських концертах. Артисти виступали на вокзалах, на фабриках, у колонії для безпритульних, організованій А. С. Макаренком, ходили колядувати до В. Г. Короленка.

Вулиця Панянка у Полтаві... Багато років минуло з того часу, як ходив по ній Іван Семенович Козловський. У Полтаві, пройшли його чи не найщасливіші роки: тут знайшов він і особисте щастя, одружившись із чарівною Олександрою Герцик, талановитою українською актрисою.

У 1920 р. вся театральна спільнота дивувалася, коли червоноармієць Козловський зіграв весілля з примадонною міської сцени, самою Олександрою Олексіївною Герцик. Вона була старша за нього на 14 років, тому стала не лише дружиною, а значною мірою і турботливою матір'ю.

Олександра Олексіївна Герцик народилася 1886 році в Полтаві, її батьки – Олексій Костянтинівич та Віра Василівна Герцик, у яких було ще три доньки Катерина, Віра та Анна.

Артистичні здібності в Олександрі Олексіївни проявилися дуже рано. Ще зовсім юною вона брала участь у самодіяльному драматичному гуртку, який існував у Полтаві.

У 1906 році в місті був організований перший стаціонарний український професійний театр Миколи Карповича Садовського (згодом він осів у Києві). До нього увійшла і Олександра Герцик. У цьому колективі вона набула значного сценічного досвіду, оскільки грала поряд із такими видатними майстрами сцени, як М. К. Заньковецька, Г. І. Борисоглібська, Л. П. Ліницька. У цьому театрі О. О. Герцик перебувала з 1906 по 1909 рік.

На початку ХХ століття у Полтаві був побудований театр, тоді він називався Полтавським просвітницьким будинком імені М. В. Гоголя. Нині це кінотеатр "Колос". З 1911 по 1918 рік при цьому театрі діяв музично-драматичний гурток. Однією з провідних актрис була Олександра Герцик. Вона користувалася великою любов'ю глядачів.

Гурток ставив, в основному п'єси соціально-побутового характеру, переважно на теми селянського життя. Грала Олександра Олексіївна в "Назар Стодоля" Т. Г. Шевченка, "Глитай, або ж Павук" М. Л. Кропивницького, "Дай серцю волю – заведе в неволю" М. Л. Кропивницького, "Безталанна" І. К. Карпенко-Карого, "Наймичка" І. К. Карпенко-Карого.

На час зустрічі з Іваном Семеновичем Олександра Олексіївна була у розквіті свого артистичного таланту. Вона була красунею і в житті, і на сцені, мала світлий розум і веселу вдачу. Жили вони у найманому будинку по вулиці Панянка, 6. У 1928 році, коли Іван Семенович був уже артистом Великого театру у Москві, він купив для Герциків там

же, на Панянці, півтора поверховий будинок № 7. Цей будинок зберігся, там живе син Ф. Б. Насветова (його батько племінник О. О. Герцик).

Першим чоловіком Олександри Олексіївни був Микола Григорович Орел (Спепняк). Коли вони одружились, він уже мав дочку Наталію від першого шлюбу. Олександра Олексіївна прожила з ним близько десяти років. Коли ж їхні шляхи розійшлися, Наталія Миколаївна залишилася жити в сім'ї Герциків, які прихистили її і виховували як рідну. І жила навіть тоді, коли Олександра Олексіївна стала дружиною Козловського.

У Полтаві, де артист провів близько п'яти років, він зустрівся з корифеями української сцени – Саксаганським і Заньковецькою. Знаменита актриса, що вже на той час втратила зір, почувши Козловського на одній з вистав, задушевно звернулася до нього: *"Співаєш, неначе соловейко... співай людям на радість!"*... Панас Карпович Саксаганський, великий український актор, режисер і драматург, уважно стежив за розвитком обдарування Козловського, надав йому чимало корисних порад, які назавжди закарбувалися в пам'яті юнака. Поступово у молодого співака розвивалася гнучкість драматичного обдарування, свобода руху на сцені, ясність і виразність дикції. Козловський прекрасно справлявся і з чисто драматичними образами. Природа обдарувала його сценічними даними так само багато, як і голосом. Коли ж у ролі сплїталися драматичне і музичне, – актор домагався справжньої творчої перемоги.

Протягом двох років Козловський – соліст Харківського, а потім Свердловського оперного театру, а вже в 1926 році він дебютує у Великому театрі, сцену якого його ім'я прикрашало без малого тридцять років.

Примітивно те, що Козловський дебютував у ролі Альфреда в опері Верді "Травіата". Композитор М. М. Іпполітов-Іванов, який диригував в той день, сказав після вистави: *"Цей співак – багатобіцяюче явище в мистецтві ..."*.

Згадаймо, що в той час у Великому театрі ще співав сам Л. В. Собінов, а також знамениті тенори С. П. Юдін, М. М. Озеров, Б. В. Євлахов, і, незважаючи на це, молодий співак не знітився, не загубився на їхньому фоні. У своєму першому сезоні Козловський заспівав три головні (крім Альфреда, це були ще Володимир в "Дубровському" і Герцог в "Ріголетто") партії.

Наступного року відбулася подія, про яку, перефразувавши Пушкіна, можна сказати, що "старий Собінов" особисто благословив початківця співака. Сталося так, що, поховавши батька, Козловський перебував у підмосковному санаторії, аж коли його раптом терміново викликали до театру, де того вечора йшла опера Гуно "Ромео і Джульєтта" з Собіновим і Барсовою в головних ролях.

У середині спектаклю раптово захворів Собінов, співати більше не міг і сам наполіг на тому, щоб розшукали Козловського: у разі скасування спектаклю дирекції довелося б повертати глядачам гроші за квитки. Не дотримуючись в той день режиму, не розспівуючи горло, буквально на ходу натягнувши на голову ще вологу від поту перуку Собінова, Козловський ступив на сцену. Публіка, а в залі сиділи переважно шанувальники Собінова, зустріла його вихід ввічливими оплесками. Але по ходу спектаклю прийом робився тепліше, оплески гарячішими, особливо після його чудового верхнього до у фіналі сцени на площі. А завершився спектакль, як згадував виконавець партії отця Лорана О. І. Батурін, овацією, яку влаштувала Козловському публіка. Наступного дня

Козловський отримав від Собінова лист подяки, що завершувався словами: *"Спасибі, що ви такий"*. Так починався другий оперний сезон Козловського у Великому театрі.

Його ніколи не випускали за кордон в розвинені країни. Адже по той бік "залізної завіси" жив (ніхто в СРСР цього не знав), інший знаменитий співак Козловський – Федір Семенович, рідний брат Івана Семеновича. У 1919 році він виїхав на гастролі до Європи з хором Кошиця, і коли прийшла звістка, що червона Росія окупувала Україну, відмовився (як і весь склад хору) повернутися на Батьківщину. (Це була велика таємниця Івана Семеновича, про яку він не міг говорити навіть з найближчими друзями). Федір Семенович скінчив свої дні священником поблизу Нью-Йорку.

Іванові Семеновичу поталанило: його спів подобався самому Сталіну, тому його не тільки відновили на роботі у Великому театрі (з невеликою перервою наприкінці 30-х років, коли його звільнили, напевно, через політичну недовіру), а й за волею вождя надали звання народного артиста Радянського Союзу і нагородили орденом Леніна. На той час він був уже в zenіті слави, його оточували юрби шанувальниць, що ледь не рвали його на шматки, зачаровані співом ліричного тенора й готові на будь-які безумства.

Все ж залишитись байдужим до жіночої краси, хай і заміжньої особи, йому не вдалося. Фатальна для Івана Семеновича зустріч трапилася влітку 1934 р. у Місхорі, куди він за рекомендацією наркома охорони здоров'я М. Семашка їздив щороку. Виходячи з автобуса, задивився на сексапільну молоду жінку в мало відомих тоді шортах, допоміг їй донести валізу до будинку відпочинку "Нюра". Вона його прийняла за вантажника, але сестра-хазяйка просвітила її: *"Так це ж сам Козловський!"* Іван Семенович дізнався, що особа, яка так сподобалася йому, – актриса Галя Сергєєва, коронною роллю якої була героїня новели Гі де Мопассана "Пишка". Фізично сильний, спортивної статури Козловський вночі по ринві заліз до неї в номер. Галя була більш вражена, ніж обурена: *"Да Вы, Иван Семенович, мальчишка!"*

Хоча Галі було лише 20 років, але вона вже встигла двічі вийти заміж: розійшлася з актором Демичем і стала дружиною режисера Габовича. Одразу відчула свою необмежену владу над Козловським і, щоб пересвідчитись, на концерті влаштувала розіграш. Мав співати Ілля Тер'які, однак він лише беззвучно розкривав рота, а співати за нього Галя наказала Івану Семеновичу.

Галина Сергєєва народилася 2 лютого в 1914 в селі Нижні Котли (нині у складі міста Москва). Закінчила ВГИК (майстерня Л. В. Кулешова). З 1930 року актриса Театру-студії під керівництвом Р. Н. Симонова, потім з 1939-1944 роки – актриса театру імені Ленінського комсомолу. У 1944-1948 роки та в 1952-1956 роки – актриса МАДТ імені Є. Б. Вахтангова. У кіно з 1934 року. Виступала також на естраді.

Роман з Галиною Єрмолаївною Сергєєвою швидко знайшов так далеко, що експансивна Галя, безмежно задоволена новим коханцем, дала відставку чоловікові. Козловський же, обпалений насолодою молодою жінкою, не квапився з розлученням. Він не міг так бездумно скривдити Олександру Олексіївну, без піклування якої не уявляв собі життя. Крім того, пояснював Козловський, вона вже немолода, не така принадна, як Галя, тому може залишитися самотньою. Три роки Іван Семенович не наважувався залишити

свою "ідеальну дружину", потім довго тягнувся процес розлучення. Стан Олександри Олексіївни не можливо описати, вона була не просто ошелешена, морально вбита, їй не хотілося жити взагалі. Хоча після розлучення Іван Семенович постійно допомагав їй матеріально.

Далеко не всі зрозуміли любовний запал знаменитого тенора. Всі його знайомі були впевнені, що Галя буде гірше за колишню дружину піклуватися про нього.

З Іваном Семеновичем Олександра Олексіївна прожила двадцять п'ять років. Дітей у них не було. У 1946 році вона повернулася із Москви до Полтави і поселилась у своєї молодшої сестри Віри Олексіївни. Дбайливо доглядала за садком, за квітниками.

Дочка Наталії Миколаївни, Ірина, згодом так написала про неї *"Прижитися актриса українського театру у столиці не змогла... Про Козловського згадувала з великою приязню. Він теж її поважав і цінував, хоч уже мав другу дружину..."*.

В останні роки життя Олександра Герцик дуже хворіла, перенесла ще одну тяжку операцію. Померла 15 жовтня 1964 року. Її поховали на Монастирському цвинтарі Полтавського Хрестовоздвиженського монастиря.

Коли у 1974 році І. С. Козловський приїхав на святкування 800-річчя міста, він разом з Ф. Б. Насветовим відвідав Монастирське кладовище, приніс квіти. Довго стояв, схиливши сиву голову, біля могили своєї довгорічної супутниці життя.

Згідно з заповітом Івана Семеновича, у 1994 році рідні передали в музей "Музична Полтавщина" його сценічний костюм Петра.

Полтава... До кінця своїх днів зберігав Іван Семенович пам'ять про незабутню Полтаву, бо саме тут, на полтавській оперній сцені, уперше пролунав його незрівнянний ліричний тенор, який у майбутньому здобув йому невмирущу славу.

У численних спогадах і листах співака є тепла, душевна згадка про Полтаву. Він називає її милою, запашною. Письменник Віктор Шкловський назвав голос Козловського голосом ангела, що тужить за Полтавою.

Іван Семенович часто співав у Кремлі на запрошення Сталіна, тому Галя супроводжувала його, і там їй, звичайно, подобалась загальна увага вищого бомонду країни. Виглядала вона сліпуче, спокусливо: сукня з глибоким декольте, розкішна хутряна накидка, квіти в пишному волоссі, вміло підведені очі. Новий рік зустрічали в Будапешті, дні народження – у престижних ресторанах, влітку жили на дачі у секретаря Сталіна – О. М. Поскрьобишева.

Галя довго залишалася пустотливою дівчинкою: якимось перед народженням дочки Анни вони прямували в гості до арфістки Віри Дулової. Щоб скоротити шлях, Галя запропонувала пролізти у дірку в паркані. Першою туди полізла, але через вагітність застрягла, і так міцно, що почалися перейми, її ледь витягли.

Поза очі Галя називала чоловіка "Ванюрчик", удома – Іван Семенович, часто на "Ви". Часто-густо сварилися, їй не подобалося, що у квартирі майже постійно мешкали його родичі чи знайомі. Під час підготовки до концертів Козловський ставав нестерпно вередливим, до п'яти днів нічого не їв і майже не дихав.

Наче й кохав Галю, але ніколи не вислуховував її до пуття, не цікавився радістю чи образами дружини, шкодував для неї грошей. Вона часто плакала, говорячи: *"Я ему совсем не нужна!"* Байдужість Івана Семеновича, його нестерпний для неї егоїзм зробили

свою справу: Галя збрала свої речі у валізу і пішла до Олексія Каплера, що давно нею захоплювався. Іван Семенович тяжко переживав розлуку з нею, не знаходив собі місця, майже два тижні хворів. Коли вона повернулася, Козловський миттю одужав і носив Галю по кімнаті на руках.

Примирення тривало недовго. Народилася друга дочка – Анастасія, лікарі виявили у неї сколіоз і боялися, що може вирости горб. Галина Єрмолаївна кілька місяців водила дочку по лікарях, найбільше допоміг професор Чаклін. Вдячна Галя, ображена до глибини душі байдужістю Козловського до долі Анастасії, пішла до нього жити. Закоханий у неї професор залишив троє дітей і красуню дружину, яка була майже вдвічі молодшою від Сергєєвої.

Івана Семеновича від розпачу ледь не паралізувало, він роками тужив за Галею, збирався навіть стати ченцем Ново-Афонського монастиря. У Галини Єрмолаївни життя з рятівником дочки так і не склалося, довелося розлучитись. Але повернутись до Козловського не могла, не дозволяла гордість. У свою чергу, Іван Семенович так і не запропонував їй спільне життя, хоча бачив Галю на спільній дачі у Снігірях – не міг ні пробачити, ні забути. Вийшла Галя заміж вшосте у віці 76 років, чоловік був значно молодший від неї, майже божеволів від ревності і кохання. Обоюючи Галину Єрмолаївну, намалював десять її портретів, на яких вона виглядала справжньою красунею. Померла вона 1 серпня 2000. Похована на Троєкурівському кладовищі в Москві.

Іван Семенович прожив 30 років одинаком, за побутом стежили немолоді шанувальниці. Все ж таки любов до жіночої статі Козловський теж зберіг до самої смерті. (Після зустрічі з Аллою Пугачовою зауважив: "Вона відмінно, просто-таки апетитно виглядає! А все товкмачили: операція, постаріла. Дурниці. Їй просто задрять"). Він завжди був оточений натовпами шанувальниць-фанаток і йому постійно "шили" різні любовні пригоди з дружинами вищих партійних бонз, міністрів і Маршалів Радянського Союзу. До згаданого переліку треба ще приплюсувати Катерину Фурцеву, міністра культури, і декількох дружин членів Політбюро. Сам Козловський ніколи навіть не намагався боротися з чутками, а вони за дивним капризу долі не зменшувалися. Часто чутка виставляла його хитрим інтриганом, майстерним конструктором у всіляких адюльтерів. Звичайно, диму без вогню буває надзвичайно рідко.

Співак відзначався рідкісним артистичним довголіттям. Як камерний співак він до похилого віку регулярно виступав у концертах (востаннє – на сцені Великого театру в день свого 90-ліття). Його співецький репертуар – це близько 60 сценічних ролей та понад 500 камерних творів, що ввійшли до скарбниці світового виконавського мистецтва. Особливою гранню творчості була робота оперного режисера: він створив новаторські постановки відомих оперних спектаклів. Іван Козловський – визнаний творець низки сценічних образів, які стали етальонним і у музичному, і в сценічному втіленнях. Визначальні риси його співу – безмежне дихання, бездоганна дикція та чистота інтонування, а також багатство тембрової й динамічної палітри. Він розширив виразові можливості ліричного тенора, створивши образи глибокого трагізму, психологічного та філософського звучання.

"Голос який! – говорив С. М. Міхоелс, з яким дружив Козловський. – Тембр, просто не питаючись, у серці лізе, а головне - співає пісню, мелодію. Він і паузи співає, а

не тільки ноти. Адже є співаки та співачки, що співають ноти, наче гриби збирають, а пісні-то й нема. А Іван і голосом, і серцем пісню співає."

Народний артист СРСР і України, лауреат кількох державних премій І. С. Козловський усе життя активно пропагував українське музичне мистецтво, був глибоко індивідуальним виконавцем українських пісень, здійснив постановки ряду вітчизняних опер.

Ганна Іванівна Козловська у передумові до книги про батька "Музика – радість і мій біль" писала: *"З Україною, своєю Батьківщиною, батько був пов'язаний непорушним душевним зв'язком все своє життя, до самого кінця. Він любив Україну віддано і ніжно – синівською любов'ю. Любив її звичаї, природу, мову (часто говорив зі своєю сестрою українською). Батько зібрав і обробив українські колядки і був унікальним виконавцем українських народних пісень..."*

Блискучий знавець української музики, І. Козловський активно пропагував творчість М. Лисенка, Я. Степового, К. Стеценка, М. Аркаса, С. Гулака-Артемовського, українські народні пісні.

Треба сказати, що Козловський був великим українським патріотом. Україна завжди займала найважливіше місце в його серці. Іван Семенович підтримував найтісніші зв'язки із київськими митцями та навіть із земляками-мар'янівцями. У його московській квартирі завжди лунала українська мова. Серед репертуару співака були "політично небезпечні" українські твори: "Мені однаково" на слова Т. Г. Шевченка, пісні українських січових стрільців (із дещо зміненим текстом) та ін.

У своєму селі Мар'янівці Іван Семенович відкрив у 1970-х роках власним коштом музичну школу, яка існує до тепер. У 1985 р. він востаннє побував у Мар'янівці, відвідав створену ним музичну школу. Побував і в рідній хатці під очеретом, на березі річки Протока, – наче відчував, що вже більше туди не повернеться.

Іван Семенович заповів поховати себе в рідній Мар'янівці, сам вибрав місце для могили – але й останню волю митця не було виконано: великий українець знайшов свій останній притулок на офіційному Новодівочому цвинтарі в Москві.

Глядачі Московської консерваторії в останнє побачили Козловського у грудні 1993 р. Він був у білій пілотці, що належала Джавахарлалу Неру (подарунок сестри А. П. Чехова). Помер Іван Семенович 16 грудня 1993 року.

Московські шовіністи від мистецтва робили і роблять все, щоб викреслити українську сторінку біографії Козловського. Перш за все це стосується видання його українських творів. Якщо оперні арії чи романси російською мовою можна купити в Москві на кожному кроці, то українські твори неможливо знайти ніде ні за які гроші, хоча на них існує величезний попит. Деякі його найкращі записи українською мовою не перевидавались по 50-60 років. Лише завдяки старанням доньки Анни Іванівни та Президенту Фонду Козловського Бели Руденко 24 березня 2004 р. нарешті відбулася презентація подвійного компакт-диску з українськими творами у виконанні Івана Семеновича, який московська фірма MOROZ Records, на жаль, зробила дуже недбало.

Натхненне мистецтво Івана Семеновича Козловського навечно залишиться у вдячній пам'яті народу. Воно завжди буде взірцем лицарського служіння справі, якій співак присвятив усе своє життя.

Література:

Волкова Г. "Я приїжджав до театру, прив'язував коня і йшов на сцену. Мої однополчани, які сиділи у перших рядах партеру, підтримували мене не плесканням у долоні, а стукотом прикладів гвинтівок об підлогу" / Г. Волкова // Вечірня Полтава. – 2017. – 22 берез. – С. 5.

Дубовик О. Праведний Іван, якому відкрилися небеса. Є ідея: створити у Мар'янівці духовний сакральний центр імені Івана Козловського... / О. Дубовик // Українське слово. – 2012. – 18 січ. – С. 9.

Єрьоміна О. Ровесник ХХ століття (І. С. Козловський) / О. Єрьоміна // Слов'янський збірник. – Вип. 4. – Полтава, 2005. – С. 166–176.

Жовнір Н. Освідчення романсом / Н. Жовнір // Вечірня Полтава. – 2012. – 18 лип. – С. 10.

З Москви Україну обіймає // Карюк А. Корифеї оперного мистецтва Полтавщини. – Полтава, 2005. – С. 14–22.

Іван Козловський (1900-1993) : співак, ліричний тенор // Сто найвідоміших українців. – К., 2015. – С. 564–570.

Козловський Іван Семенович // Альманах пошани й визнання Полтавщини. – Полтава, 2003. – С. 98–99.

Корнєва В. Видатний тенор ХХ століття : [І. С. Козловський] / В. Корнєва // Зоря Полтавщини. – 2013. – 22 берез. – С. 16.

Макаренко О. І. С. Козловський: "Життя – це так багато радості й скорботи" / О. Макаренко // Зоря Полтавщини. – 2010. – 24 берез. – С. 4.

Петровський В. В. Коли любов спалахує, як зірка (І. Козловський) / В. В. Петровський // Історія України: заборонені кохання: Особистості. Долі. Почуття / В. В. Петровський. – Харків, 2010. – С. 168–171.

Семененко В. И. Вспышка желания (И. Козловский) / В. И. Семененко // Неизвестная любовь известных украинцев / В. И. Семененко. – Х., 2010. – С. 62–65.

Тесленко Л. Чарівник співу : 100 років із дня народження І.С.Козловського: [зокрема, його зв'язки з Полтавою] / Л.Тесленко // Рідний край. – 1999. – № 1. – С. 130–133.

Чередник Л. Українська Суламита : [родина Герциків в історії м. Полтава] / Л. Чередник // Слов'янський збірник: зб. наук. і наук.-публіцистичних праць / уклад. Л. Л. Безобразова. – Полтава, 2015. – С. 149–163.

Чернов А. "Музика – моя радість і біль". Сьогодні, 24 березня, виповнюється 110 років від дня народження Івана Козловського / А. Чернов // Вечірня Полтава. – 2010. – 24 берез. – С. 6.

Яценко Т. Про 200-річний театр, Івана Козловського, "Наталку Полтавку" та свободолюбний дух українського народу / Т. Яценко // Вечірня Полтава. – 2012. – 11 січ. – С. 20.

Макаренко Антон Семенович
(13.03.1888 – 01.04.1939)

*Любов – це найвеличніше почуття,
яке взагалі творить чудеса,
яке творить нових людей,
створює найбільші людські цінності.*

А. Макаренко

13 березня 1888 році в містечку Білопілля Харківської губернії в сім'ї старшого маляра залізничних майстерень Семена Григоровича Макаренка народився син Антон, Тося, як його називали батьки. Він з'явився на світ на три тижні раніше, ніж повинен був, і ріс хворобливим – ангіни, флюси, ячмені. З дитинства на все життя у нього залишилися на шиї шрами від карбункулів, тому носив високі комірці. Багато років страждав від хронічного нежиття. Вже у дорослого у нього постійно був розпухлий і червонуватий ніс.

Родині Макаренко жилося важко. Ледве-ледве вдавалося звести кінці з кінцями. За національністю Антон росіянин. Його брат Віталій у своїй книзі "Мій брат Антон Семенович" писав: *"Незважаючи на своє українське походження Антон був 100% російським"*. Брат Віталій (1895-1983) – поручик царської армії, учасник Брусиловського прориву, який отримав там відчутні поранення і відзначений за хоробрість нагородою. Пізніше деякий час допомагав А. С. Макаренку – саме він запропонував ввести, зокрема, елементи гри в воєнізацію в заняття старшого брата. Після Жовтневої революції 1917 року, як білий офіцер, змушений був залишити батьківщину і пішов з білогвардійцями за кордон. Залишок життя провів у Франції, де його в 1970 р. розшукали західноєвропейські біографи Макаренка Г. Хілліг і З. Вайц і переконали його залишити про старшого брата спогади. Була ще молодша сестра, померла в дитинстві.

Батько працював в майстернях від зорі до самого вечора, але заробітки були мізерними. Маленький Тося з дитинства засвоїв тверде правило: людина повинна трудитися. Батько завжди був прикладом для сина. Через багато років, коли Семена Григоровича вже не буде в живих, Антон Макаренко віродив багато рис характеру і навіть зовнішнього вигляду дорогої йому людини в одному з героїв повісті "Честь": *"та ж чесність, та ж прямотинійність, та ж принциповість, та ж законна гордість своєю приналежністю, до робітничого класу"*.

Мати, Тетяна Михайлівна, скільки тепла вмещало серце цієї жінки, скільки енергії, сили, справжньої мужності виявляла вона у боротьбі з труднощами. У будинку Макаренка завжди відчувалася справжня дружба, взаємна повага, турбота один про одного. Сюди любили заходити друзі, яких у Макаренка було багато. Їх зустрічали весело, привітно, пригощали, чим могли, підтримували дружньою порадою, підбадьорювали жартом.

Антон ріс жвавим, допитливим хлопчиком. Навчившись читати в п'ятирічному віці,

він все своє життя не розлучався з книгою. Любив часто розпитувати батька про те, на що сам ще не міг дати відповіді. Як відповісти на всі "чому?" сина, якщо Семен Григорович не отримав ніякої освіти: рано осиротів, він вже хлопчиком змушений був працювати.

Тому синові Семен Григорович і Тетяна Михайлівна твердо вирішили дати освіту. І Антон в 1895 році вступив вчитися спочатку в Білопільську школу, а у 1897 році вступив в початкове залізничне училище. У 1901 році з сім'єю переїхав до Крюкова, (в даний час район міста Кременчука Полтавської області). У 1904 р. закінчив чотирикласне училище в Кременчуці і однорічні педагогічні курси. І у Білопільці, і в Кременчуці Антон вчився відмінно, помітно виділяючись серед однокласників глибиною знань, широтою кругозору.

У документі про закінчення училища у Антона стояли лише п'ятірки. Провчившись ще рік на спеціальних педагогічних курсах, Антон Семенович Макаренко отримав свідоцтво, яке засвідчувало його звання вчителя початкових училищ з правом викладання у сільських двокласних училищах Міністерствах народної освіти.

Школярем Антон дуже багато читав, тому рано почав носити окуляри, а жорстокі підлітки дали йому прізвисько "Граф Антошка підмітайло". Сусідні хлопчачі часто знущалися з нього, підсміювались, улаштовували різні каверзи. Лише дочка господарів будинку Поліна постійно його жаліла, підтримувала. 17-річний Антон навіть хотів одружитися з нею, хоча дівчині 1905 р. виповнилося лише 15 років. Про своє рішення повідомив батькові, а коли той не схвалив його, погрожував самогубством, але поступово заспокоївся. Тривалий час вів сентиментальний щоденник, де докладно розповідав про свої почуття, надії, мрії. Завжди переживав, що невеликого зросту, мав маленькі сірі очі, погано бачив, а найбільше засмучував великий, завжди почервонілий ніс. Однак Антон дуже швидко закохувався, причому, як стверджував його брат Віталій, не бажав платонічних стосунків з дівчатами. Майже всі його романи тривали недовго – найбільше півроку і, як правило, закінчувалися для нього невдачею.

Одна з перших його обраниць – Наташа Найда – була гарненькою 16-річною реготушкою, з чудовою фігурою, невисока. Жила вона недалеко від Крюкова, навчалась у гімназії, за манерами – типова весела, жартівлива україночка. Але стосунки з нею обірвалися, навіть не почавшись. Коли Антон прийшов до її будинку, то побачив Наташу в обіймах якогось молодого офіцера. Дарма що Антон був у неї репетитором з російської мови, вона вийшла заміж за іншого – якогось Іринєєва. Щоправда, 1906 р., коли Наташа теж працювала вчителькою у школі, вони дружили як колеги. Маючи багато романів, про близькість з Антоном ніколи навіть не думала. Дуже рано померла в 1926 році.

В вересні 1905 року в двокласному залізничному училищі Крюкова, що розташований на правому березі Дніпра, став працювати новий вчитель – Антон Семенович Макаренко.

Учні Макаренка – діти залізничників, майстрових спочатку цуралися свого нового наставника. Але якось непомітно для них самих вийшло так, що все частіше і частіше їм хотілося затриматися біля молодого вчителя, послухати, про що розповідає Антон Семенович, яку книжку радить почитати, а то й пограти з ним в сніжки, містечка та інші веселі ігри, до яких вчитель виявився великим мисливцем.

І уроки у нього були не такі, як у інших вчителів (викладав Антон Семенович російську мову, креслення і малювання). Антон Семенович у класі був завжди веселий,

батьорий. Відразу вмів він захопити учнів розповіддю, а розповідати він був великий майстер. І при цьому кожному, хто сидів у класі, здавалося, що саме з ним веде бесіду вчитель, до нього звертається, від нього чекає відповіді. Учні говорили: *"Антон Семенович взяв мене до себе"*. З цього *"взяв до себе"* починався кожний урок. А потім затамувавши подих, слухали учні чудові рядки пушкінських віршів, повісті Гоголя, Чехова, Короленка.

Антон Семенович щиро, по-справжньому любив дітей. Його жваво цікавили дитячі справи і турботи, він міг допомогти в біді, дати пораду, розвеселити жартом, був з ними і у хвилини відпочинку. Любив Антон Семенович пограти на скрипці. І тоді довго можна було слухати біля будівлі школи дитячі голоси, старанно виводять під акомпанемент скрипки задушевні мотиви російських і українських народних пісень. А скільки веселих, смішних карикатур малював Антон Семенович!

У спогадах його брата Віталія є "донжуанський список" Антона (можливо, неповний): Раїса Зеленіна і Наташа Найда – 1903 р.; Поля Миронова – 1904 р.; Таня Коробова – 1917 р.; Юля Попова – 1918 р. Майже всі його знайомі насміхалися з гусарської ультра закоханості Антона, переповідали на цю тему різні плітки.

Страждав Антон за Катєю Сосновською, а вона вийшла заміж за офіцера-артилериста В. Крилова. У 1920 р. стала вдовою, вийшла вдруге заміж, але, звичайно, не за Макаренка.

Після роботи у Крюківському двокласному залізничному початковому училищі Антон Макаренко з 1 вересня 1911 р. переведений вихователем у гуртожиток школярів на станції Долинська. Там йому сподобалась 17-річна Феня Нікітченко – вродлива гімназистка з Єлисаветграда, за якою зітхали тамтешні юнкери. Великі чорні очі, довга коса, чарівна посмішка, не дивно, що через кілька років Антон мрійливо говорив брату: *"Милое дитя! Как я был в нее влюблен!"* У 1912 р. Антон просив її руки у батьків Фені, проте дістав рішучу відмову.

Антон Семенович клявся, що ніколи не одружиться і не матиме дітей, бо заведення їх бідняками – злочин. Обстоював думку, що сім'я – це релікт рабства, за що його лаяв священик Д. Григорович. Дружина священика Єлизавета Федорівна, що була на вісім років старша від Антона, схвалила його рішення і стала коханкою. Познайомився він з нею у 18-річному віці. Ліза закінчила в Києві Фребелівський інститут, мала педагогічний хист. Не відзначалася красою, мала чоловічий характер, але для романтика Антона це не було вадою.

Дізнавшись про зв'язок попаді з сином, батько Антона вимагав від нього узаконити стосунки. Однак це було неможливо, бо священикам забороняли розлучатися. Кілька місяців до Великодня 1909 р. Антон не спілкувався з батьком, не ночував удома.

Потім Ліза виїхала до Києва, де два роки вчилася на жіночих курсах, а Макаренко двічі на рік до неї приїжджав. Незважаючи на відсутність у неї жіночності, грубі риси обличчя, дріб'язковість і скупість, Антон у всьому підпорядковувався їй. Тетяна Михайлівна (мати Антона) згадувала: між сином і Лізою існували дуже добрі, ніжні стосунки. Перебуваючи у Крюкові, щодня надсилав їй ніжні

листи на дорогому папері, у конвертах "люкс", з позначкою "Я. С." ("Ясному Сонечку"). Щоб листи доходили до Лізи швидше, носив їх на станцію до поштового вагона.

Після навчання в Києві Ліза переїхала до Полтави, де жила по вул. Пушкіна разом з сестрами Костецькими – Вірою й Катєю. В останню з них Антон закохався 1910 р., однак Катя сміючись говорила йому: *"Ну Тося! Кудя Вам жениться! Мне нужен настоящий мужчина, а Вы только так, одно недоразумение."* До альбома Каті він написав власноруч складний вірш:

*Голубым туманом из-за сереньких туч,
Улыбнулись вы в небе, как сон золотой,
Отчего же призыв ваш так слаб, не могуч,
Отчего встали призраки жизни былой.
Отчего в ясном море бездонных очей
Светит грустная дума бессонных ночей?
Леденит настоящее ветром с дождем,
А грядущая жизнь смотрит пасмурным днем?*

Хоч якими найвними, недосвідченими в житті були Віра і Катя Костецькі, скільки не сидів терпляче біля ніг Каті Антон, проте симпатії так і не дочекався. Ще й жартувала, щоб дивився він не в її, а в інші очі, тобто Лізи. Можливо, його обраниці коверзували лице й тому, що з 20-річного віку у нього було констатовано порок серця, інколи від болю він падав і втрачав свідомість, а до лікарів не звертався. Нікому не хотілося поєднувати свою долю з хворим чоловіком, який до того ще й не красень і дітей не хотів.

Ліза сердилась і ревнувала Антона, однак він мало звертав на це уваги, бо тривалою вірністю не відзначався.

У 1914 році в Полтаві відкрився учительський інститут. До цього часу Антон Семенович був вже вчителем, що мав стаж педагогічної роботи. Однак Макаренко, людина надзвичайно вимогливою до себе, гостро відчував усі прогалини у своїй дійсно дуже мізерній педагогічній освіті. І хоча робота в училищі вдавалася Антону Семеновичу, було це результатом здібностей, таланту молодого вчителя, а не результатом спеціального педагогічної освіти. Тому надходження у нововідкритий інститут стало для нього найближчою метою. А вступити до інституту в той час було майже неможливо. Дореволюційна Росія, яка взагалі не могла похвалитися постановкою вищої освіти, налічувала вчительські інститути одиницями, а вчитися хотіли багато. Кожному вступнику потрібно було витримати величезний конкурс. Приймали тільки кращих.

Блискуче склавши вступні іспити, Антон Семенович Макаренко був зарахований студентом Полтавського учительського інституту. Ніхто зі студентів не знав стільки, скільки знав Макаренко. Терміни, факти – все це було йому добре відомо, все згадувалося до місця, було вагомим аргументом у суперечці. Здавалося, неможливо було підшукати таке питання, на який би не зміг відповісти Макаренко, назвати книжку, яку б він не пам'ятав. Читав Антон Семенович з вражаючою швидкістю. Не переглядав книги, а вчитувався в них, роблячи позначки і виписки.

У 1914 або 1915 році написав перше оповідання, послав його Максиму Горькому,

але той визнав розповідь слабким в літературному відношенні. Після цього Макаренко протягом тринадцяти років письменницькою діяльністю не займався, але вів записні книжки.

У 1916 році Антона Семеновича закликали до царської армії. Стривожена його призовом Єлизавета Федорівна знайшла у госпіталі Кременчука його брата Віталія і заявила йому: треба негайно рятувати Тосю, бо низький культурний рівень казарми йому органічно чужий, від розпуки він може убити себе. Коли на подвір'ї військової частини в Києві вони побачили Антона у недоладно одягнутій формі, стало ясно, що служба в армії, справді, не для нього. Макаренко від радості кинув на землю казанки з борщем і кашею, привітав їх. Близько півроку був він на дійсній військовій службі, поки в березні 1917 року Макаренка не зняли з військового обліку. Певно, допоміг у цьому Віталій і Антон прибув до Полтави, жив у Лізи Григорович.

Антон Семенович повернувся в Полтавський учительський інститут. Макаренко закінчив інститут першим по успішності і був нагороджений золотою медаллю. Тема диплома – "Криза сучасної педагогіки".

Після закінчення Полтавського учительського інституту Макаренко їде до Крюкова, де жила його овдовіла мати. Крюков привертав Антона Семеновича ще й тим, що тут починалася його педагогічна робота.

У 1917-1919 рр. був завідувачем залізничної школи при Крюковських вагонних майстерень. У 1919 році переїхав до Полтави.

Чоловік Єлизавети Григорович після революції виїхав за кордон, однак Макаренко, щоб не накликати на себе гнів Радянської влади, так і не вступив в офіційний шлюб з колишньою попадею. Зате увічнив її в своїй книзі – Григорович стала прототипом виховательки колонії Катерини Григорівни.

Незабаром Антон Семенович отримує нове призначення: він стає директором 10-ї полтавської трудової школи. А з вересня 1920 року його призначили завідувачем Полтавської колонії для правопорушників. Єлизавета Федорівна працювала там разом з Антоном Семеновичем, була завідувачем навчальної частини. Вона була добра до чоловіка, а він, як правило, впертий і рішучий, в її присутності ставав лагідним і спокійним.

Четвертого грудня у колонію прибули перші шість вихованців. Вихованці не хотіли працювати, не бажали прибирати за собою ліжка, носити воду для кухні, дотримуватися якого б то не було режиму, а вихователів просто не помічали. Їм хотілося їсти і вони добували собі їжу злодійством. Вони мерзли і, щоб затопити піч, розбирали паркан або палили меблі.

Макаренко знав, що позитивних результатів у справі створення колективу він доб'ється лише в тому випадку, якщо втягне своїх вихованців у справи, важливі для колоністів та колонії.

Робота Макаренка в Долинській і Крюківській школах переконала його в тому, яке величезне значення для створення колективу має праця, що об'єднує людей спільністю мети. Тепер же, працюючи в нових умовах, він особливо добре відчув, які справедливі були його висновки.

Антон Семенович Макаренко багато думав над тим, як організувати колектив

вихованців. Чітко визначив для себе що таке колектив: *"... колектив – це соціальний живий організм, який тому і організм, що він має органи, що там є повноваження, відповідальність, співвідношення частин, взаємозалежність, а якщо нічого цього немає, то немає і колективу, а є просто юрба чи збіговисько"*. Багато чого змінилося в житті колоністів. Тепер вони свідомо прагнули до того, що колись здавалося їм лише вимогою дисципліни.

Антон Семенович продовжував шукати надійну подругу життя. У 1924 р. познайомився з 26-річною Євгенією Олександрівною Мухіною, яка займалася вихованням дефективних дітей, добре знала англійську мову. Жили вони тоді в студентському гуртожитку. Короткий роман був у нього з Оксаною Іваненко, яку засватав потім значно заможній від Макаренка професор О. С. Залужний. Марія Кіндратівна Бокова, навпаки шукала прихильності, кохання Антона Семеновича, однак даремно. У 1925-1926 роках Макаренко повністю розчарувався в Єлизаветті Федорівні: *"У неї полізли назовні атавізми старої попівської родини – жадібність, скупість і дріб'язковість. Вона завела з десяток кішок, і у всіх кімнатах стояв сморід"*.

Багатообіцяльним здавалося знайомство Макаренка 1926 р. з сестрою всесильного керівника ОДПУ Наталією Балицькою. Він ледь не одружився з нею і хоча, можливо, вона й ображалася, але саме Наталя 1935 р. фактично врятувала його від арешту, умовивши перейти на роботу до НКВС у Києві.

Антон Семенович Макаренко працював над "Педагогічною поемою" 10 років – з 1925 по 1935 рік. Він писав про цей час, що це був час справжнього щастя: *"Як не важко було мені, моє життя в цей час було щасливим життям"*.

Навесні 1927 р. трапилася та зустріч у житті Антона Семеновича, яка примусила його назавжди забути про закоханість в інших осіб. Ще за кілька років до зачарованості Галиною Салькою він би ніколи не повірив, що буде автором майже божевільних рядків. Хоча б таких: *"Рідна, я цілую носочки Ваших черевичків... Для Вас я ладен вчинити навіть підлоту, навіть украсти... Я ніби гість у колонії, бо думаю про Вас, це моя таємниця, вона дорожча, ніж сім років створення колонії"*.

Галина Стахіївна Рогаль-Левицька народилася 1892 р. у Кам'янець-Подільському, там закінчила гімназію. Походила зі збіднілої польської шляхти. У 19-річному віці вийшла заміж за Михайла Васильовича Салька, 1914 р. народила сина Левка. Мала сильну волю та енергію.

У 1920-х роках розлучилася з М. Сальком, далі її діяльність пов'язана з педагогікою. Кілька років жила з Іваном Опанасовичем Соколянським – спеціалістом з дефектології, педагогіки сліпоглухонімих (сам був повністю глухий на ліве вухо). Коли пізніше Галина Стахіївна стала громадянською дружиною Макаренка, ревності довго гризли Антона Семеновича, хоча ніяких інтимних стосунків у неї з Соколянським після 1927 р. не було. Своїм друзям вона розповідала, що Макаренко *"ревновал меня... самым животным образом, хотя он меня любил больше всех и никого так высоко не ценил, как меня"*.

У 20-х роках Галина Салько працювала у губернському відділі народної освіти Харківщини, завідувала дитячим будинком ім. Т. Шевченка у Гіївці на 30 сиріт. Була

чарівною, красивою, тому, коли навесні 1927 р. Антон Семенович розмовляв з нею як головою Харківської обласної комісії у справах неповнолітніх правопорушників, у нього не зникала думка, яким чином він так довго жив без її сліпучої краси. Згідно із запропонованим ним проектом було створено Управління дитячими колоніями Харківщини, яке формально очолила Салько, а її заступником став А. Макаренко. У Галини Стахіївни періодично погіршувався стан здоров'я через сухоти горла, тому ним фактично керував Антон Семенович. Салько протягом 1928-1933 років часто лікувалася у санаторії.

Якщо раніше для Макаренка "ясним сонечком" були Ліза Григорович та Ольга Ракович, то тепер їх замінила Галя – "ясний місяць". Історія їхнього листування – це справжня "поема любові і ревнощів". Він ледь не щодня писав їй довжелазні листи, у мороз, хуртовину чи сльоту за кілька кілометрів носив їх, щоб відправити як найшвидше "До запитання". Навіть неясно, як він знаходив час для керівництва колонією у ці щасливі і тривожні для нього роки. Кохання так його захопило, що 1 березня 1928 р. він у листі до неї назвав педагогіку шарлатанством.

Галина Стахіївна ставилася до знайомства з ним десь до осені 1928 р. без особливої ейфорії. Макаренко ледь не пересмикувало від ревнощів, коли Галя писала про свої розваги і знайомства на курортах. Ще й до того Галя якось завагалася, чи їм вдасться *"найти через свои жизни тропу, которая приведет нас друг к другу?"* Макаренко добре бачив, що з її боку почуття до нього не можуть так буяти, як у його серці, бо вважав себе "одноманітним". Справді, Галя мала вишуканий естетичний смак, мешкала у житловій комуні, де поряд були кімнати П. Постишева, М. Скрипника, Г. Петровського та інших високопосадовців.

Антон Семеновича весь час, доки вони не почали жити разом, хвилювало питання: чи була вона раніше таким же Сонечком чи Місяцем для іншого? Коли з її листів на нього повіяло океаном ніжності, водоспадом турботи і краси, Антон Семенович знову мучився: а чи комусь іншому Галя таке писала?

Він зрозумів, яким примітивним був його джентельменський набір: *"посміхатися над жінками, які жадають розмов про любов і заміжжя... – їхні маленькі грішні бажання"*. Тепер же він сам став таким грішником, бо з початком інтиму з Галею десь з весни чи осені 1928 р. періодично наполягав на оформленні шлюбних відносин. Так, 31 жовтня 1928 р. писав Галі: *"Я серьезно хочу просить Вас зарегистрировать наш брак, но и тогда мне будет очень трудно привыкнуть к тому, что всякая свинья будет считать своим правом о нашем браке разговаривать. Повторяю, это у меня маленький идиотизм, но я привык к нему и мне он нравится, и я хочу, чтобы он сделался и Вашим. Я не хочу обыкновенной семьи, я хочу, чтобы мы с Вами были только нашей тайной, я хочу купаться в этой нашей симфонии, но без зрителей и друзей"*. Однак Галина Стахіївна зволікала зі своєю згодою, тож Макаренко нервував, відверто висловлював побоювання втратити її, писав, що від Галі не можна відходити ні на крок! Якби вона віддала свою приязнь іншому, для Антона Семеновича це була б "просто загибель усього світу". В почуття до нього Галини Стахіївни Макаренко не дуже вірив, весь час лише запевняв її, що жити без неї не зможе. Захоплювався її ніжністю і красою, з насолодою мріяв припасти до ніг Галі – *"хоч і всю ніч не дав би Вам спати"*. Ображався, коли вона писала,

що в питаннях кохання він нічого не розуміє. Хоча визнавав, що раніше начебто завойовував "симпатії зухвалістю і насильством". Виходило, що стосунки з Галею змінили поведінку Антона Семеновича кардинально, вона прикрасила його життя "бентежністю і величчю, покірністю і злетом".

Він писав їй зворушливі листи: *"Знову вечір, і знову я залишаюся на самоті перед життям і любов'ю, двома страшними речами, яких зазвичай бояться люди.... Але що я обов'язково повинен робити – це дякувати Вам за те, що Ви не пройшли повз випадковості – мене. За те, що Ви прикрасили моє життя сум'яттям і величчю, покорою і зльотом. За те, що дозволили мені зійти на гору і подивитися на світ. Світ виявився прекрасним"*.

Сорокарічний Антон Макаренко не впізнавав себе: вперше в житті поцілував листа від жінки; 24 жовтня 1928 р. зізнався: *я б любив дитину від тебе, моє Сонечко*.

Хоча стихія кохання, радісні сльози від близькості з Галею-Лисичкою, Сонечком, Місяцем дозволяли Макаренкові відчувати себе "поющей птицей", однак невпевненість, побоювання щодо справжнього почуття до нього Галі не залишали його майже до середини 30-х років. По-справжньому поклоняючись їй, він щиро вважав себе не вартим її глибокого почуття. Причина добре відома: для цього він мав бути молодшим, значно привабливішим, високим і струнким.

Третього вересня 1928 року Антон Семенович Макаренко пішов з посади завідувача колонії ім. М. Горького, де пропрацював рівно 8 років, і очолив трудову комуну ім. Ф. Е. Дзержинського. Очоливши комуну ім. Ф. Е. Дзержинського, Макаренко продовжував працювати так само напружено, як і раніше, використовувати досвід, отриманий ним в період роботи в колонії. Тільки тепер у нього було набагато більше друзів, тому що ніякі злісні статті і виступи не могли приховати справжніх успіхів. Друзями Макаренка, друзями комуні називали себе в цей час і робітники Харківського паровозобудівного заводу, і робочі тракторного заводу, і шахтарі Донбасу, і моряки крейсера "Червона Україна", і колгоспники навколишніх сіл, і льотчики, і артисти Харківського державного театру російської драми.

Щонеділі їздив до Харкова з колонії ім. Ф. Дзержинського, повертався сяючим від гарячих ночей з Галею, а потім все допитувався у довжелезних листах, чому вона покохала його, такого негарного. Навіть у грудні 1929 р. надокучав їй вимогами не лукавити, а сказати правдиво, чи любить вона його. Запевняв, що нічого жахливого не побачив би у її визнанні звички до нього, а не кохання. А от якби дізнався, що Галя листується з ним, примушуючи себе, це б його убило. Невідомо, як поставилася Галина Стахіївна до його душевного самоприниження: *"Ведь Вы прекрасно знаете, что я всегда уверен, что меня любит нельзя, ... но моя мужская непривлекательность для меня не так дорога, как моя человеческая гордость..., что мне нужно больше всего, чтобы сохранить твою любовь?"* Не втомлювався ревнувати, бо ніжно любив: шукав у її житті якихось таємниць, прихованих від нього. Якось побачив у неї лист від лікаря, а потім вона його сховала чи знищила, і цей факт породив у Макаренка якісь підозри. Кілька днів не одержував від Галі відповідей – нервував і малював собі неприємні картини її стосунків з кимось іншим.

У день п'ятиліття комуни, 29-го грудня 1932 року, Макаренко був урочисто премійований колегією Державного політичного управління УРСР грамотою та іменними золотими годинниками. Правління Трудкомуни преміювало його грамотою, значком і званням кращого ударника, а Народний комісаріат освіти УРСР – почесною грамотою.

У житті Макаренка особливу роль зіграв Горький. Він був його порадиником, його керівником, його великим другом. Горький для Макаренка і з тих, хто вірив в правоту його справ, хто підтримував його в скрутну хвилину. Переписка Горького і Макаренко тривала з 1925 по 1935 рік. Після відвідин колонії для неповнолітніх Горький порадив Антону Семеновичу повернутися до літературної роботи.

Макаренко задумав написати декілька робіт, в яких хотів узагальнити деякі спостереження свого багаторічного досвіду. Крім "Педагогічної поеми", над якою працював весь цей час, він за два місяці 1930-року написав книгу "Марш 30 року", у якій розповідав про життя колективу дзержинців протягом перших трьох років існування комуни. Через 2 роки – знову протягом двох відпускних місяців – написав повість "ФД-1".

У цей же час Макаренко пише ряд педагогічних статей і п'єсу "Мажор", підписану псевдонімом Андрій Гальченко. У всіх цих книгах говорилося про дзержинців, про їх працю, характери, їх свята і будні.

4-го червня 1934 року Антон Семенович Макаренко був прийнятий в члени Союзу радянських письменників СРСР. З 1 липня 1935 переведений до Києва, в центральний апарат НКВД УРСР, де працював на посаді помічника начальника відділу трудових колоній до листопада 1936 року.

Одружився Макаренко тільки 4 вересня 1935 р. Його офіційною дружиною стала Галина Салько. Її сина Левка (1914-1957) та свою племінницю Олімпіаду (07.08.1920-22.07.1983) (дочку брата-білогвардійця), які жили з ними, він виховав як рідних дітей. Сам Макаренко дітей не мав.

Його почуття до Галини охололи, про бурхливі роки, коли, тримаючись за руки, годинами гуляли над Коломаком, не бажаючи розставатися, не згадував. У вересні 1936 р. поїхав у Бровари керувати Андріївською трудовою колонією, за 10 днів не написав їй жодного рядка. Ображена Галина вилила своє незадоволення у листі до сина Лева: *"Такой вы народ мужчины: первые годы по два письма в день пишете, а потом и одного за десять дней не напишете. Нехорошие мужчины, невоспитанные"*.

Напевне, лише після смерті Антона Семеновича Салько-Макаренко дізналася про зміст його листа від жовтня 1938 р. до 48-річної вчительки зі Сталіно Т. В. Турчанінової. Невідомо, з якої причини він хотів побачитись з нею особисто, ще й уточнив, чому одружився з Галиною Салько: *"Я женился в 40 лет, женился по дружбе и по благодарности"*.

В 1937-го року Макаренко переїздить до Москви. Після переїзду займається в основному літературною діяльністю, публіцистикою, багато виступає перед читачами, педагогічним активом, багато пише. На сторінках газет і журналів друкуються його статті, присвячені питанням виховання. По лєнінградському радіо він виступає з циклом лекцій про виховання в сім'ї, і робить кілька доповідей для працівників освіти. Поступово включається Макаренко і в життя московської письменницької організації, членом якої він тепер був.

У 1937 році Макаренко пише повість "Честь" і "Книгу для батьків". Повість "Честь" деякі критики розглядали як свого роду розповідь про дитинство і юність самого автора. Щоправда, деякі риси своїх батьків Макаренко додав героям повісті – батькові й матері Тепловим. Але на цьому, та ще й на деяких приватних деталях автобіографічність повісті закінчується.

Одночасно з повістю "Честь" Макаренко працював над "Книгою для батьків". Писав він її у співавторстві зі своєю дружиною Галиною. Було задумано 4 томи, але написаним виявився один: перешкодила раптова смерть Макаренка. Книга має точного адресата – для батьків.

Першого лютого 1939-го року Антон Семенович Макаренко був нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора "За видатні заслуги в області літератури". Народ підтвердив свою щирю любов до письменника Макаренка.

Першого квітня 1939-го року Антон Семенович Макаренко поїхав з переробленим сценарієм до Москви, на кінофабрику. У поїзді йому раптово стало погано. Через кілька секунд Макаренко помер. Лікарі констатували раптову смерть від розриву серцевого м'яза. У буквальному сенсі його серце розірвалося на дві половини, як яблуко. Антону Семеновичу виповнився лише 51 рік, він багато ще міг би зробити. У руках у Макаренка був рукопис-кіносценарій. Останні слова, які він вимовив, були: *"Я письменник Макаренко"*. Антон Семенович давно вже був хворий, йому був необхідний спокій і відпочинок.

Він постійно поспішав, поспішав працювати, поспішав побільше побачити, прочитати, довідатися, поділитися всім цим з друзями. Він поспішав, щоб обігнати смерть, яка весь час нагадувала йому про себе тривожними перебоями серця. І друзі добре уявляють, як йшла ця постійна боротьба за зайвий день справжнього життя.

Похований на Новодівичому кладовищі. Автори надгробного пам'ятника скульптор В. Цигаль, архітектор В. Калінін.

Дружина не прийшла на його похорон, посилаючись на погане самопочуття. Зате потім довгі роки їздила по країні, виступала з лекціями про систему Макаренка. Вона була консультантом фільму "Педагогічна поема".

З деяких пір ця система стала страшно популярною (якою ніколи не була за життя Антона Семеновича). Його книги стали нескінченно перевидаватися в різних країнах. В Японії так до сих пір на психологічних факультетах праці Макаренка входять в обов'язкову програму. А в Німеччині є центр з вивчення його спадщини.

В Антона Семеновича є внучата племінниця – Катерина Васильєва, радянська і російська актриса та внучатий племінник – Антон Сергійович Васильєв-Макаренко (1953 р. н.) – кінорежисер, сценарист, поет, які народилися в родині поета Сергія Васильєва і Олімпіади Віталіївни Макаренка.

Макаренко творив життя. І життя, створене ним, триває. І в ньому, у цьому житті, велике місце належить справам, думкам, мріям, надіям, пам'яті цієї дивовижної людини.

Література:

- Антон Макаренко // Видатні постаті в історії України ХХ ст. – К., 2011. – С. 234–236.
- Антон Семенович Макаренко // 22 видатних українських педагоги. – К., 2004. – С. 504–529.
- Біленька О. Майстерня педагогічного досвіду Антона Макаренка / О. Біленька // Зоря Полтавщини. – 2015. – 1 верес. – С. 5.
- Буйда О. Український педагог-новатор, письменник Антон Макаренко : (до 125-річчя від дня народження А. С. Макаренка) / О. Буйда // Шкільна бібліотека. – 2013. – № 3–4. – С. 24–25.
- Васевич А. Геній української і світової педагогіки : до 125-річчя А. С. Макаренка / А. Васевич // Зоря Полтавщини. – 2013. – 12 берез. – С. 2.
- Волошина В. Світ визнав Макаренка педагогом-класиком, а у нас його прозвали "отаманом ватаги". Починаючи з 1950-х років день народження Макаренка світова педагогічна громадськість відзначає щорічно / В. Волошина // Вечірня Полтава. – 2008. – 13 берез. – 2-3 (вкл.).
- Гармаш В. Зодчий людських душ : (до 120-річчя від дня народження А. С. Макаренка (1888-1939) / В. Гармаш // Край. – 2008. – № 47 (берез.). – С. 18–19.
- Говорун Ю. До питання про педагогічну діяльність А. С. Макаренка у 1920-х рр. на Полтавщині / Ю. Говорун // Край. – 2013. – № 108 (квіт.). – С. 10–11.
- Гончар О. Гордість вітчизняної педагогіки Антон Макаренко / О. Гончар // Історія України. – 2009. – №11 (берез.). – С. 5–8.
- Єфанов М. Справжній вчитель. У 2013 році виповнилося 125 років з дня народження видатного Вчителя, науковця, письменника – Антона Семеновича Макаренка / М. Єфанов // Край. – 2014. – № 118 (лют.). – С. 12–14.
- Коваленко О. Макаренко: свій серед чужих, чужий серед своїх? / О. Коваленко // Освіта України. – 2012. – 18 черв. – С. 16.
- Кухар Л. Інженер людських душ / Л. А. Кухар // Календар знаменних і пам'ятних дат. – К., 2008. – №1. – С. 80–89.
- Макаренко Антон Семенович : [з 1901 р. жив у Крюкові на Полтавщині] // Альманах пошани й визнання Полтавщини. – Полтава, 2003. – С. 122–123.
- Матяшова З. Слабке серце врятувало велике серце : 72 роки тому несподівано обірвалося життя педагога Антона Макаренка / З. Матяшова // Полтавський вісник. – 2011. – 1 квіт. – С. 18.
- Матяшова З. У Трибах і Ковалівці гартувався педагогічний хист Антона Макаренка :

90 років тому було створено колонію ім. Максима Горького / З. Матяшова // Полтавський вісник. – 2010. – 22 жовт. – С. 14.

Петровський В. В. Солодкі захоплення педагога-чекіста (А. Макаренко) / В. В. Петровський // Історія України: заборонені кохання: Особистості. Долі. Почуття / В. В. Петровський. – Харків, 2010. – С. 221–232.

Семененко В. И. Не надо слов... (А. С. Макаренко) / В. И. Семененко // Неизвестная любовь известных украинцев / В. И. Семененко – Харьков, 2010. – С. 78–84.

Салімонович Л. Метод люблячого "тирана" / Л. Салімонович // Україна молода. – 2013. – 13 берез. – С. 9.

Труш Н. Антон Макаренко відбив дружину у священника, але покинув її, бо та завела десять котів / Н. Труш // Коло. – 2015. – 1–7 жовт. – С. 12.

Убийвовк Л. Вихованці А. С. Макаренка в роки Другої Світової війни / Л. Убийвовк // Край. – 2005. – № 17 (верес.). – С. 15–18.

Чернов А. "У мене в кишені був револьвер" (Антон Семенович Макаренко) / А. Чернов // Край. – 2013. – № 111 (лип.). – С. 20–22.

Ярмаченко М. Макаренко Антон Семенович (13.03.1888, м. Білопілья Сумської обл. – 01.04.1939, м. Москва) – педагог-новатор, письменник / М. Ярмаченко // Енциклопедія освіти. – К., 2008. – С. 471–472.

"Їх поріднив полтавський край"

Біобібліографічне досьє

Упорядник Олена Григорівна Радутна

Редактор	С. В. Сичова
Комп'ютерна верстка	Д.О. Лузановський
Відповідальна за випуск	М. Г. Максименко

Підписано до друку 18.06.2017. 32 стор. Тираж 4 прим.

Обласна бібліотека для юнацтва імені Олеся Гончара

36039, м. Полтава. вул. Гончара, 25а

<http://libgonchar.org>

E-mail: pobugonchara@ukr.net